

Atf / Citation

ÇETİN, M.A. (2024). "Edip Cansever'in Alev Ebüzziya'ya Mektuplarında Sıkıntı Üzerine". *Gazi Türkiyat*, 34: 99-112.

Geliş / Submitted 13.02.2024

Kabul / Accepted 22.05.2024

DOI 10.34189/gtd.34.006

EDİP CANSEVER'İN ALEV EBÜZZİYA'YA MEKTUPLARINDA SIKINTI ÜZERİNE

On Boredom in Edip Cansever's Letters to Alev Ebüzziya

Mehmet Akif ÇETİN*

Öz

Yazarların, şairlerin mektupları edebiyat tarihi açısından önemli belgelerdir. Mektuplar kimi zaman bir eserin oluşumuna etki eden unsurlar hakkında, kimi zaman sanatçıların ruhsal durumlarına, özel yaşamlarına, gündelik alışkanlıklarına dair bilgiler barındırabilir. Bu türden bilgiler edebî eserleri ve sanatçıların poetikalarını açıklamak için işlevsel rol oynayabilir. Edip Cansever'in Alev Ebüzziya'ya yazdığı mektuplar şairin gündelik yaşam alışkanlıklarının yanı sıra onun sanatını besleyen unsurlara ilişkin oldukça fazla malzeme barındırır. Bu noktada mektuplarda sıklıkla dile getirilen sıkıntının Edip Cansever'in günlük yaşamında ve sanatında etkili olduğu söylenebilir. Edip Cansever'in mektuplarında hem iç sıkıntısından söz ettiği hem de sıkıntı üzerine düşünce ürettiği görülür. Cansever'in söz ettiği sıkıntılar genellikle belirli somut bir nedene dayanmayan içsel sıkıntılardır. Bu türden varoluşsal sıkıntılar düşünürler ve araştırmacılar tarafından genellikle modernite ve modern bireyle ilişkilendirilir. Modern birey geçmiş kuşaklardan farklı olarak varoluşsal sıkıntıyı deneyimlemiştir. Ayrıca pek çok sanatçı ve düşünür sıkıntının yaratıcı düşünce ve üretimle doğrudan ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Bu sav Edip Cansever ve onun edebî üretimi için de geçerlidir. Edip Cansever'in mektuplarında görüldüğü üzere sıkıntı yaşam boyu onun peşini bırakmamıştır. Cansever sıkıntısını zaman zaman edebî üretime dönüştürmüş, sıkıntıyı kendisinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Bu makalede Edip Cansever'in mektuplarından hareketle derin/içsel/varoluşsal sıkıntısının kaynakları ve bu sıkıntının sanatsal üretimiyle ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıkıntı, yaratıcılık, mektup, Edip Cansever, Alev Ebüzziya.

Abstract

Letters of writers and poets are important sources for literary history. Letters can sometimes contain information about the factors influencing the creation of a work, as well as details about artists' personal lives, daily routines, and mental states. Such details can be useful in interpreting literary masterpieces and artists' poetics. The letters that Edip Cansever wrote to Alev Ebüzziya reveal a great deal about the poet's daily life habits and the elements that nourish his art. At this point, it can be claimed that the boredom frequently expressed in the letters is effective in Edip Cansever's daily life and art. Edip Cansever discusses and muses over his inner boredom in his letters. Cansever typically alludes to an inner kind

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzincan/TÜRKİYE. macetin@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2221-5657

of boredom that lacks a clear, tangible cause. This kind of existential boredom is often associated with modernity and the modern individual by thinkers and researchers. Unlike previous generations, the modern individual has experienced existential boredom. In addition, many artists and thinkers have argued that boredom is directly related to creative thought and production. This argument holds true for Edip Cansever's literary works as well. As seen in Edip Cansever's letters, boredom haunted him throughout his life. Cansever transformed his boredom into literary production from time to time and saw it as an inseparable part of himself. This article attempts to identify the sources of Edip Cansever's profound/internal/existential boredom and how it is related to his creative output based on his letters.

Keywords: Boredom, creativity, letter, Edip Cansever, Alev Ebüzziya.

GİRİŞ

Sıkıntı sözcüğü genellikle bireyin zihinsel olarak kendini meşgul edemediği anlarda ortaya çıkan, monotonluğa dönüşmüş uzun soluklu rutinlerin, doldurulamayan boş zamanın veya geleceğe yönelik beklentisizliğin yarattığı negatif ruh hâlini tanımlamak için kullanılır. *Türkçe Sözlük*'te de "sıkıntı" sözcüğünün birinci anlamı yukarıda söz edilen ruh hâlini tanımlayacak şekilde karşımıza çıkmaktadır: "İşsizlik, tekdüzelik, bezginlik vb. sebeplerden doğan ruhsal yorgunluk, cefa, eziyet[.]" (TDK 2011: 2092). Ancak görüldüğü gibi meşguliyetsizliğin yarattığı ruhsal durum olarak tanımlanan sıkıntı, her zaman eylemsizliğin sonucu olarak ortaya çıkan bir durum değildir. Bazı düşünürlere göre sıkıntı, dışsal faktörlerin etkisiyle gelişen anlık bir duygulanım değil varoluşa içkin bir ruh hâlidir. Kierkegaard'a göre sıkıntı insanlığın yaratıldığı ilk günden beri varlığını sürdürmektedir. Kierkegaard, *Either/Or*'da insanın varoluş sebebinin bizzat "sıkıntı" olduğunu öne sürer. Ona göre Tanrılar insanı sıkıldıkları için yaratmışlardır, yani sıkıntı yaratılışın sebepleri arasındadır ve insanlık yaratıldığı günden itibaren sıkılmaya başlamıştır (1987: 286). Sıkıntıyı yaratılışın kaynağı olarak gören aynı anlatıyla Nietzsche'de de karşılaşılır. Tanrıların sıkıldığı için insanı yarattığını ve insanoğlunun sıkıntıyı miras olarak devraldığını Nietzsche şu sözlerle dile getirir: "Can sıkıntısıyla Tanrılar bile baş edemez. Ne yapısın? İnsanı icad eder, -insan eğlendiricidir... Ama gelin görün ki, bu kez de insanın canı sıkılmaya başlar." (2008: 70). Lars Fr. H. Svendsen ise insanlığın erken dönemlerde deneyimlediği sıkıntı ile modernite sonrasında deneyimlenen sıkıntı arasında bir fark olduğunu vurgular. Ona göre, ilk insanların sıkıntıları bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan "durum sıkıntısı" iken modernite sonrasında deneyimlenen sıkıntı genellikle "varoluşsal" sıkıntıdır (Svendsen 2020: 28).

Bir ruh hâli olarak sıkıntı, içinde bulunulan durumdan duyulan rahatsızlık, uyarının olmayışı veya mevcut uyarıların öznenin ilgisini çekmemesi nedeniyle ortaya çıkabilir. Bundan farklı olarak dış dünyanın uyarılarından bağımsız daimi bir sıkıntının varlığından söz etmek mümkündür. Bernstein, "Boredom and the Ready-Made Life" başlıklı makalesinde yukarıda sözü edilen iki tür sıkıntı arasında ayırım yapmaktadır. Birincisi harici bir etkiyle ortaya çıkan ve olumsuz durumun ortadan kalkmasıyla sıkıntının da kaybolduğu "tepkisel" (responsive) sıkıntı türüdür. İkinci tür sıkıntı ise dışsal bir faktör nedeniyle ortaya çıkan geçici bir his değil daimidir ve

bu türden sıkıntılara Bernstein “kronik sıkıntı” adını verir (1975: 513). Yine Bernstein Fransızların daimi sıkıntıyı tanımlayan “ennui” diye bir sözcüğe sahip olduklarını ve bu tarz bir sıkıntının genellikle üst sınıfla ilişkilendirildiğini belirtir (1975: 513).

Sıkıntı bazı düşünürlere göre bir “ayrıcılık” olarak değerlendirilir. Örneğin Svendsen'e göre “romantizm” öncesinde sıkıntı ancak ayrıcalıklı sınıfların deneyimlediği bir durumdur. Romantizm sonrasında moderniteyle birlikte sıkıntı sınıfsal niteliğini kaybederek geniş kitlelere yayılmıştır: “Romantizmden önce, söz konusu olan, asillere ve papaz sınıfına mahsus marjinal bir fenomendi, zira bu, dış zenginliğin bir belirtisi olarak görülürdü: sadece hiçbir maddi problemi olmayan rahat tabakalar sıkılma lüksüne sahipti. Toplumun tüm sınıflarına yayılmakla özel karakterini kaybetti.” (2020: 29). Svendsen'in belirttiği gibi basit bir mantık yürütmeye sıkılmak için boş zamana ihtiyaç vardır. Boş zamanı ise geçtiğimiz yüzyıllarda elde etmek bugüne nazaran daha zordur.

Sanat, düşünce ve yaratıcılıkla sıkıntı arasında genellikle bağ kurulur. Bazılarına göre sıkıntı, yaratıcılığı tetiklemektedir. Sıkıntıyla yaratıcılık arasında ilişki kuranlarca düşüncenin filizlenmesi, yaratıcılığın uygun bir ortam bulması için sıkıntıya ihtiyaç vardır. Bu açıdan bakıldığında sıkıntı olumsuz niteliklerinden sıyrılarak yaratıcı edimlerin bir bileşenine dönüşür. Walter Benjamin sıkıntı ile sanatsal yaratım arasındaki ilişkiyi şu sözlerle açıklamaktadır: “Uyku bedensel gevşemenin doruğuydu eğer, can sıkıntısı zihinsel gevşemenin doruğudur. Deneyim yumurtası üstünde kuluçkaya yatan bir hayal kuşudur can sıkıntısı.” (2006: 84). Benjamin için can sıkıntısı dönüştürücü bir güçtür. Geçmiş yaşantıya yeni bir gözle bakarak deneyimden bir eser devşirmeye yarayan “kuluçka” makinesi sıkıntının bizatihi kendisidir. Dolayısıyla Benjamin'de sıkıntı negatif bağlamından uzaklaşır ve sanatçı için gereklilik olarak görülür.

EDİP CANSEVER'İN ALEV EBÜZZİYA'YA MEKTUPLARINDA SIKINTI VE KAYNAKLARI

1962-1976 yılları arasında Edip Cansever'in Alev Ebüzzîya'ya yazdığı mektuplardan oluşan *İki Satır, İki Satırdır* başlıklı eserde toplam yüz yirmi üç mektup yer alır. Kitapta yer alan mektupların bazılarında Edip Cansever muhatabına yaşadığı can sıkıntısını iletir. Bu ruhsal durum kimi zaman mektuba iliştilmiş çok kısa bir bilgi notu bazen ise şairin üzerine düşünerek fikir ürettiği bir hâl olarak karşımıza çıkar. Söz gelimi 15 Ocak 1962 tarihli ilk mektup “Akşam oluyor reis. Saat 17. Canım sıkılıyor çok. Hadi bu akşam birlikte içelim. Sen konyak... Kar yağıyor... İyi geceler Alev, iyi her şey seninle birlikte.” cümleleriyle sona erer (Cansever 2021: 17). Burada daha sonra diğer mektuplarda sıklıkla göreceğimiz iki şey yan yana gelmiştir: Alkol ve can sıkıntısı. İlk mektupta sıkıntının kaynağına ilişkin bir bilgi bulunmaz. Burada söz konusu sıkıntının gündelik bir sıkıntı olduğu düşünülebilir. Ancak 12 Aralık 1962 tarihli dördüncü mektupta başka bir türden sıkıntıyla karşılaşırız. Adı geçen mektupta sözü

edilen sıkıntı hem geçmesi mümkün olmayan hem de kalıcı olması arzu edilen bir can sıkıntısıdır. *“Elimden alınması mümkün olmayan bir can sıkıntısı var bugün. Onu daha bir yoğunlaştırmak istiyorum.”* (Cansever 2021: 23-24). Alıntının ilk cümlesi Edip Cansever’in sıkıntıya maruz kalmaktan çok ona sahip çıktığını gösterir. Burada sözü edilen sıkıntı gündelik hayatın akışının yarattığı bir durum olmaktan ziyade şairin kendisi için kullanışlı gördüğü, şiirsel enerjiye dönüştürülebilir bir sıkıntı olmalıdır. Edip Cansever’in sıkıntısına sıkı sıkıya sahip çıkması ve mevcut sıkıntısını yoğunlaştırma arzusu onun şiirsel ilhamının tamamının olmasa bile en azından bir bölümünün bu ruhsal basıncın etkisiyle ortaya çıktığını düşündürmektedir. İçinde bulunmaktan rahatsız olmadığı, aksine çoğaltarak, yoğunlaştırarak yaşamaya devam etmek istediği bu sıkıntı hâli Walter Benjamin’in sıkıntıya bakışını hatırlatır. Benjamin sıkıntıyı bir illet, musibet, negatif ruh hâli olarak görmez onu insanı sarıp sarmalayan yumuşak bir battaniyeye benzetir: *“Can sıkıntısı, iç kısmı en sıcak, en alacalı ipekle astarlanmış, sıcak, gri renkli bir kumaştır. Rüya gördüğümüzde, bu kumaşa sarınırız. Ondan sonra kendimizi, onun astarının arabeskleri arasında yuvarlamızda gibi hissederiz.”* (2014: 264).

Mektuplarda sözü edilen tüm sıkıntılar Cansever tarafından sahiplenilen, şiirsel enerjiye dönüştürülme potansiyeli taşıyan içsel/varoluşsal sıkıntılar değildir. Bazen 3 Ocak 1963 tarihli mektupta gördüğümüz gibi kötü bir günün, monotonluğun, yapacak bir iş bulamamanın veya yapılan işten memnun olmama hâlinin yaratmış olabileceği düşünülen sıkıntılarla karşılaşırız. Böyle durumlarda Edip Cansever sıkıntısı üzerine fazla yazmaz. Söz konusu mektupta olduğu gibi *“Bugün her şey sıkıntılı.”* (Cansever 2021: 29) demekle yetinir. Bazen ise sıkıntıdan alkol aracılığıyla kurtulmaya çalışır. Meyhaneler böyle zamanlarda Edip Cansever için bir sığınaktır. Bazen tek başına bazen arkadaşlarıyla bir şeyler içerek sıkıntıyı savuşturmaya çalışır.

Edip Cansever’in mektuplarında sahip çıkılan sıkıntı Benjamin’in tarif ettiği sanatsal bir yaratıma dönüşmeye en müsait sıkıntıdır. *“Sen sıkılırsın meyhanede; yarım saatten fazla oturamazsın. Ben sıkılmam; sıkıntına revnak verir meyhane.”* (Cansever 2021: 35). Sıkıntıya *“revnak verme”* ifadesi dikkat çekicidir. Burada söz konusu sıkıntı dağıtılmaya çalışılan, şairin kurtulmak istediği bir durum değil arzulan, çoğaltılmaya, parlatılmaya çalışılan bir ruh hâlidir. Bu tavır Nietzsche’nin ve Walter Benjamin’in sıkıntıyla yaratıcı üretim arasında kurduğu ilişkiyi hatırlatır. Nietzsche’ye göre can sıkıntısı sanatsal ve düşünsel üretim için gereklidir. Sanatçı veya düşünür sıkıntıdan kurtulmaya çalışmak yerine kendisini onun etkisine bırakmalıdır: *“Düşünürler ve bütün yaratıcı ruhlar için, can sıkıntısı, mutlu bir yolculuğu ve sevinçli rüzgârları önceleyen ruhun kabul edilemez ‘sütliman’ halidir; ona katlanmalı ve üzerlerindeki etkiyi beklemelidirler; -Kesinlikle bu, hiçbir biçimde küçük ruhların başarabileceği bir şey değildir!”* (2011: 55). Şairin beslemek, büyütme, muhafaza etmek, göz alıcı hâle getirmek istediği sıkıntı musallat olan değil konuk edilen bir can sıkıntısıdır. 24 Ocak 1963 tarihli dokuzuncu mektuptaki ifadeler bu savı desteklemektedir. Edip Cansever’in yaşadığı kronik can sıkıntısı bu mektupta da varlığını hissettirir: *“Gene başladı can sıkıntısı. ‘Yitik çocuk!’ diyeceksin. Ben bilinçli bir karamsarım. Bu da böyle.”*

(Cansever 2021: 39). Karamsarlıkla can sıkıntısı arasında simbiyotik bir ilişki olduğu söylenebilir. Can sıkıntısının karamsarlığı beslediği gibi karamsar bir mizaç da doğal bir sonuç olarak can sıkıntısını üretir. Edip Cansever'in sözünü ettiği "bilinçli karamsarlık" hem kendinin farkında olan bir mizacı hem de karamsar/sıkıntılı ruh hâlini idare etmesini bilen bir yaratıcı bilinci işaret eder. Sıkıntı veya karamsarlık gibi genelde negatif çağrışımlı ruhsal durumların akıl aracılığıyla denetlenerek üretime yönlendirilmesi yaratıcı düşünce için bir avantaj olarak değerlendirilebilir.

Edip Cansever'in arzularının ve imkânlarının farkında olması ve bu farkındalıktan doğan çatışma onu bazen karamsar bir ruh hâline sürükler. Svendsen'in belirttiği gibi "Sıkıntı gerçek ihtiyaçlarla değil, arzuyla ilgilidir." (2020: 36). 14 Aralık 1964 tarihli on birinci mektupta arzularla realite arasındaki çatışmanın izlerini görürüz. Cansever, Alev Ebüzziya'ya "Kutsal Kitap" gibi okunduğunda daima bir şeyleri "aydınlatan" bir mektup yazmak istediğini söyler. Ancak buna gücünün yetmediğinin farkındadır: "Ama yazamıyorum işte. Ne İsa gibi duygu peygamberiyim, ne de fikirlerine çok inandığım çağdaş bir düşünür kadar akıllıyım. Ben, ben'im sadece; anlamazlığın, sıkıntının çağdaş bir yüküydüm sanki. Tuhaftır, kendi yarattığım bu yükü bile kaldıramıyorum kimi zaman." (Cansever 2021: 43). Burada dikkat çekici olan şairin içinde bulunduğu ruh hâlinin yaratıcısı olarak bizatihi kendini görmesidir. Bu bakımdan Cansever sıkıntı söz konusunda olduğunda kendi kendinin failine dönüşür. Sıkıntı onun için dışsal etmenler nedeniyle maruz kalınan ve istenmeyen ruh hâli değil aksine içinde yaşamayı tercih ettiği ve sanatsal üretime kaynaklık eden ruhsal bir atmosferdir. Edip Cansever'in Erdal Öz'e yazdığı mektuplarda da sıkıntının izlerine rastlanır. Orhan Koçak'a göre "Can sıkıntısı sayesinde kendi varlığının bilincine varmak, Cansever'in de Erdal Öz'e mektuplarında beliren bir motiftir." (Koçak 2020: 256).

Cansever'in kendilik bilincinde sıkıntının önemli bir payı vardır. Yukarıda sıkıntıyı yaşama biçiminde sözü edilen faillik meselesi on beşinci mektupta berraklık kazanır. Şairin kendine "yük ettiği" sıkıntı onun ayrılmaz bir parçasıdır. Cansever, benliğiyle sıkıntı arasında özdeşlik kurar. Öyle ki sıkıntı ortadan kalktığı vakit kendisi de yok olacaktır: "Eskisinden daha çok sıkıntılı değilim, sevgilim. Yalnız bu sıkıntıların ne olduğunu iyice anladım artık. O kadar anladım ki, özne de ben, nesne de ben oluverdim. Yani sıkıntının ta kendisiyim. Bunu ortadan kaldıracak bir çare bulamadım. Bulsaydım -ki tek bir çare vardır bence- sıkıntıyı değil, dünyamı yok etmiş olurum ancak." (Cansever 2021: 52). Bireyin arzularıyla yaşamın gerçekleri arasındaki mesafe arttıkça ve arzu nesnesine ulaşma ihtimali zayıfladıkça karamsarlık ve sıkıntı da artar. Cansever'in sıkıntılı/karamsar ruh hâlini doğuran sebepler arasında arzu ve gerçeklik çatışması yer almaktadır. On beşinci mektup bu ikiliği şairin kendi ifadeleriyle teyit eder niteliktedir. Cansever'in "sallantılı" dediği hayat tarzını doğuran sebep gündelik hayatla bireysel arzular arasındaki çatışmadır: "Belki de, maddesel, yaşamaya ilişkin durumlardan soyutlana soyutlana, metafiziksel bir tablo çizdim kendime. 'Ne? Nasıl? Niçin?'ler daha bir çoğaldı böylece. Amaçla günlük yaşam arasındaki uyumsuzluk, çelişmeli, sallantılı bir hayat biçimi sundu bana." (Cansever 2021: 52).

Reinhard Kuhn, *The Demon Of Noontide* başlıklı çalışmasında çalışma hayatıyla ilgili olarak sıkıntıyı ortaya çıkaran koşullardan söz ederken iki önemli olayı vurgular. Bunlardan ilki işçilerde “ilgisizleşme” (deadening) diyebileceğimiz “kayıtsızlık sıkıntısını” doğuran “seri üretim/montaj hatlarının” çalışma hayatına girmesidir (2017: 8). Kuhn’a göre seri üretim/montaj bantlarının bir sonucu olarak işçilerin çalışma hayatı mekanikleşmiştir. Her gün aynı mekanik işleri yapan işçiler rutin görevleri icra etmelerinden ötürü ilgi eksikliğini yarattığı sıkıntıya maruz kalmışlardır (2017: 8). Ancak Kuhn, endüstri devriminin bir başka sonucu olan otomasyon sistemlerinin montaj hatlarını ortadan kaldırdığını belirterek “otomasyon” sistemleri sonucunda giderek çalışma sürelerinin kısaldığını ve buna bağlı olarak işçilerin “ne yapacaklarını bildiklerinden” daha fazla zamana kavuştuklarını belirtir (2017: 8). Dolayısıyla bunun sonucu olarak değerlendirilemeyen boş zamanın yarattığı bir can sıkıntısının ortaya çıktığı söylenebilir.

Edip Cansever’in yaşadığı can sıkıntısını Reinhard Kuhn’ın yukarıda formüle ettiği sıkıntı kaynakları üzerinden değerlendirecek olursak, Cansever’de sözü edilen iki tür sıkıntının da etkili olduğu söylenebilir. İlk olarak seri üretim/montaj hatlarında işçilerin mekanik bir icracıya dönüşmeleri sonucu yaşadığı anlam yitimini Edip Cansever’in yaptığı işin niteliği nedeniyle hissetmiş olabileceği söylenebilir. Edip Cansever Kapalıçarşı’da bir dükkânda yaptığı ticaretle geçimini sağlamıştır. Ortağı Jak, Cansever’in ticareti sevmediğini belirtir (Ulurmak 2017: 57). Nitekim işlerle ilgilenen genellikle ortağı olmuştur. Cemal Süreya, Edip Cansever’in işiyle arasında bir bağ kuramadığını, Cansever’in dükkânda geçirdiği vakitleri kendine ayırdığını şu sözlerle dile getirir: “İşleriyle uğraşmamıştır, başkalarının eline bırakmıştır onu, ne verdilerse, kabul etmiştir. Bedesten’de, Kapalıçarşı’daki dükkânda, üst kata çekilirdi. Zaten işe biraz geç gelir, saat dörtte de çıkar.” (Ulurmak 2017: 13). Edip Cansever son yıllarında ise pek çalışmadan, faiz gelirleriyle yaşamını sürdürür: “Edip fiilen son on yılında adamakıllı rantıye oldu. Daha çok faiz gelirleriyle geçimini sağlamaya başladı.” (Ulurmak 2017: 15). Cemal Süreya’nın anlattıklarından Edip Cansever’in yoğun bir iş hayatı olmadığı ve hayatının son dönemlerinde finansal olarak çalışmaya ihtiyaç duymadığı anlaşılmaktadır. Edip Cansever iş yerinde geçirdiği vakitleri genellikle fiziksel olarak çalışmaktan/işten arındırarak kendi özel işlerine ayırır. Örneğin Alev Ebüzziya’ya yazdığı bazı mektuplar dükkândan yazılmıştır. Dolayısıyla geçimini sağladığı işe karşı ilgisizliğinin işle ilgili bir anlam yitimine sebep olduğu, bu durumun da doğal olarak bir sıkıntı ürettiği söylenebilir. Kuhn’un söz ettiği otomasyon sistemlerinin hayata geçmesiyle birlikte çalışma sürelerinin azalarak “artan boş zamandan kaynaklanan” sıkıntı (Kuhn 2017: 8) ise Edip Cansever’in çalışmak zorunda olmadığı zamanlarda ve kendine yarattığı boş zamanın bolluğu nedeniyle ortaya çıkar.

Edip Cansever’in iç sıkıntısı yalnızca boş zamandan kaynaklanmaz. Hatta doldurulamayan boş zamanın yarattığı sıkıntı kendinde daimi olarak varlığını hissettiği varoluşsal sıkıntı yanında önemsiz görünür. Kendi üzerinde düşünme faaliyeti Cansever’de öz farkındalığa dönüşmüştür. 28 Ekim 1965 tarihli mektubunda

yalnızlığını, toplumla uyumsuzluğunu, ikili ilişkileri tahkim eden küçük jestlere tevessül etmeyişi, sosyal rollere bürünmeyi tercih etmeyişi kendi üzerine düşünme kabiliyetinin bir sonucu olarak değerlendirir. Cansever, dış dünyadaki ilişkilerin yapaylığından şikâyet ederken kendi "huysuzluğunun" ve "sıkıntısının" onu "suni" ilişkilerden koruduğunu düşünür. Sıkıntı ve huysuzluk bu bakımdan Cansever'in içinde olmayı tercih etmediği ilişki biçimlerinin tesis edilmesinin önüne geçen bir mekanizma olarak değerlendirilebilir: *"Ama benim kendime güvenim vardır. Kendimi zaman zaman çok iyi anlarım. Duygularımın vardığı çizgiyi çok iyi bildiğimi sanırım. Bu bilinçtir beni yalnız eden. Huysuzluğum, sıkıntım, susmam, çevremdeki suniliklerden korur beni. Yalandan birini övsem, zokayı yemiş balık gibi, ona, kendimi sevdirmesini de bilirim."* (Cansever 2021: 62).

Yirmi altıncı mektupta durumsal bir sıkıntıyla karşılaşırız. Cansever mektubuna *"Bugün müthiş sıkılıyorum."* (Cansever 2021: 77) sözleriyle başlar. Ancak sıkıntıya neden olan şey açıkça ifade edilmemiştir. Cansever sıkıntının kaynağını bilmesine rağmen bunu kendinden saklamaktadır. Böylece olguyu göz ardı ederek, mutsuzluktan mutluluk devşirmeye çalışır: *"Bugün müthiş sıkılıyorum. Nedenleri o kadar belli ki... Gene de saklamaya çalışıyorum kendimden, bilmezlikten geliyorum. Böylece, mutsuzluk içinde bir mutluluk arıyorum belki de. Bu çatışkı, benim kişiliğimle bağdaşık değil aslında. Değil ama kendimi hayata uygularken, onca acıyı, sevinç gibi göstermek de güzel değil."* (Cansever 2021: 77). Aynı mektupta ifade edilen sıkıntının kaynaklarından biri olarak yaşanan hayattan duyulan memnuniyetsizlik dile getirilir. Cansever sıkıntısını sevdiği müzikleri dinleyerek, evden uzaklaşarak dindirmeye çalışır: *"Tek kelimeyle sıkılıyorum. Yaşadığım hayatı o kadar sevmiyorum ki... Sabahları sevdiğim bir plağı alıyor, sigara içebilmek için bir iki lokmayı yemek boruma itiyor, kapıyı çektiiğim gibi dışarı fırlıyorum."* (Cansever 2021: 77).

Svendsen *Sıkıntı'nın Felsefesi'*nde moderniteyle birlikte insan yaşamına anlam veren geleneksel araçların geçerliliğini yitirdiğinden söz eder. Dolayısıyla geleneksel, verili anlamlardan yoksun modern özne kendi anlamını kendi üretmek zorunda kalmıştır. Bireysel anlam üretimi, yani bir diğer deyişle geleneksel anlamlar yerine kişisel anlamların ikamesi ise her zaman başarıyla sonuçlanmaz (2020: 184-185). Svendsen'e göre sıkıntı bu tarz bir *"anlam eksikliğinden doğar, ama bu eksiklik onu doldurabilecek bir şeyin varolduğunun garantisi olamaz."* (2020: 185). Geleneksel, verili anlamın büyük bir bölümünü inanç sistemleri oluşturur. Dünyaya ve yaşama ilişkin algısal kodlar, dinsel ritüeller ve inanç öğretileri aracılığıyla kuşaklar arasında aktarılır. Ancak *"Dünyanın sisinin dağıldığı, yerdeki yaşamın fazlasıyla aydınlandığı modernlik ile birlikte fizikötesine dair derin kuşku da başlar."* (Taburoğlu 2008: 223). İnanç sistemlerinin anlam arayışında etkin olmadığı yaşam biçimlerinde anlam sorununun ortaya çıkması muhtemeldir. *"Anlam veren geleneksel yapılar kaybolduğu zaman sıkıntı yeni etki alanları kazanır. Modernite içinde, özne gelenekten özgürleşmiştir ve yaşamına kendisi anlam vermek zorundadır. Modern özne anlamı farklı aşma pratikleri yoluyla arar, ama her yeni ihlal onu biraz daha fakir bırakır."* (Svendsen 2020: 184).

Edip Cansever kendini hiçbir yere ait hissetmez. O her yerin yabancısıdır. Yabancılık söylemi hem dinsel anlamda hem de bir sosyal gruba ait olmama bakımından geçerlidir. Bir anlam üreticisi olan dinî inanca sahip olamadığını “*Bir zamanlar tanrıya inanmaya kalktım, bir türlü tutmadı.*” (Cansever 2021: 165) sözleriyle dile getirir. Yukarıda görüldüğü gibi sıkıntı söz konusu olduğunda bireylerdeki inanç yitimi sıklıkla içsel sıkıntının sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Pessoa, inançsızlığın “ruhsal tatminsizlik” yarattığını ve bu durumun bireyin hayatına sıkıntı olarak yansıdığını “*Sıkıntı... Belki de aslında, inançtan mahrum bıraktığımız derin ruhumuzun tatminsizliği bu, tanrısal oyuncağımı elinden aldığımız biz hüznünlü çocukların çektiği derin, büyük üzüntü.*” (2023: 338) sözleriyle dile getirir. Cansever, öte yandan anlam sorununu baskılayacak, günlük oyalanmaların kaynağı olan sosyalleşmenin şartı olan kimi gereklilikleri yerine getiremediğini şu sözlerle belirtmektedir: “*Ve gariptir ki, her yerde yadırgarlar beni. Gene de bir yabancıyım başkalarının dünyasında. Bir yolculukta, yolculuk arkadaşımınla, Sapanca kirazı hakkında konuşamam. Konuşamam da, gökyüzünden bir tanrının sarkmakta olduğunu, boşluğun o sevimli arduvaz taşına benzediğini, taşın üzerine bakışlarımı bıraktığımı söylesem, güldürürüm bile yol arkadaşımı. Yani ben hiçbir yere yakışmayan bir adamım şimdilik.*” (Cansever 2021: 86). Bu sözler sosyal yetersizliğin değil günlük ve sıradan sosyalliklerden bilinçli bir kaçınmanın ifadesidir. Nitekim Cansever’in çevresinde sanat ve edebiyat dünyasından isimlerin yer aldığı geniş sayılabilecek bir halka vardır. Kızı Nuran Birol, Edip Cansever’in dostlarıyla kurduğu sofraları sevdiğini, eve gelip giden arkadaşlarının olmasından hoşlandığını belirtir (Ulurmak 2017: 59-61). Ancak Cansever kendisini yalnız biri olarak tanımlar. “*Aşağı yukarı yalnızdım her zaman.*” (Cansever 2021: 110).

Edip Cansever’i çevresindekiler dost meclislerinde bulunmayı seven biri olarak tanımlasa bile kalabalıklar içinde olmak sıkıntıya her zaman çözüm olmaz. Özne, boşluk ve anlamsızlık duygusunu gittiği yere beraberinde götürür. Kalabalıklar belki ancak sıkılan özne için geçici bir dikkat dağınıklığı üretebilir. Sıkıntı en kısa sürede tekrar kendisini hissettirir. Yer değişikliği veya fiziksel yalnızlıktan kurtulmak için insanlarla bir araya gelmek bir çözüm değildir. Belki ancak bu şekilde derin sıkıntının semptomları bir süreliğine baskılanabilir. Cemal Süreya’nın söz ettiği bir anekdot bu bakımdan önemlidir: “*Aynı mekânda sıkılırdı. Hiç unutmam, bir gün Krepen Pasajı’na gitmiştik, ölümünden beş yıl kadar önce. Karşılıklı meyhaneler var orda. Yahu, dedi, burdan çıkıp başka yere gidelim. Peki, dedim, karşı meyhaneye geçtik. Karşı meyhane dediysem, üç metre ötesi. Ordan deminki yerin içi görünüyor. Sanki aynı meyhanede yer değiştirmiş gibisin, fark yok. Ama o ferahladı, sanki yer değiştirmişti.*” (Ulurmak 2017: 14). Görüldüğü üzere derin sıkıntının rasyonel bir sebebi olmadığı gibi burada sıkıntıyı baskılayan veya erteleyen eylem de rasyonellikten yoksundur. Yer veya eylem değişikliği sıkıntıyı bertaraf etmek için en sık başvurulan yöntemler olmasına rağmen burada ne hakiki bir eylem ne de bir yer değişikliği söz konusudur. Cioran, sebepsiz yere birden yaşanan sıkıntının anlam yitimiyle ilgili olduğunu ileri sürer. Özne sıkıntı anında içinde bulunduğu yere veya duruma, beraber olduğu kimselere yabancılaşır. Cioran’a

göre sıkıntı “evrensel anlamsızlığın” bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır: “Kendi evinizde veya başkasının evinde, ya da güzel bir manzaranın karşısında, az ya da çok aniden her şeyin içi ve anlamı boşalıyor. İçte ve dışta boşluk. Tüm evren hiçliğin damgasını yiyor. Ve hiçbir şey bizi ilgilendirmiyor, hiçbir şey dikkatimizi hak etmiyor. Sıkıntı bir baş dönmesidir, ama sakin ve yeknesak bir baş dönmesidir; evrensel anlamsızlığın ortaya çıkışıdır[.]” (Cioran 2016: 23).

Edip Cansever'in pek çok mektubunda “kökleşmiş” bir sıkıntının ifadesiyle karşılaşılır. Otuz ikinci mektubunda benliğinde yer eden daimi sıkıntıdan söz ederken Cansever, eskiden yaşadığı iç sıkıntısını bir nedenle açıklamaya çalıştığını ancak artık sıkıntısına bir sebep aramadığını belirtir. Söz konusu olan varlığı kabullenilmiş, uzun süre maruz kalınmış bir sıkıntıdır. Cansever'in bir yazgı gibi kabullendiği derin sıkıntısının nedenine dair ipucu mektupta şu sözlerle dile getirilir: “Eskiden her sıkıntıyı bir nedene bağlamadan edemezdim. Alkol, uykusuzluk, bir önceki günün süregiden kasveti, vb... Şimdi öyle değil. Her şey kökleşti sanki gövdemde, ağaç kurtları gibi un ufak ediyorlar her yanıma. İki türlü kişiliği taşımak, bizim düşünebilen kuşağın kaderi. Hem mümkün olanı, hem olmayanı yaşamak!” (Cansever 2021: 93). Cansever sıkıntıyı düşünce ediminin bir sonucu olarak görür. Aynı zamanda arzular ve gerçeklik arasındaki çatışma sıkıntıyı doğuran sebepler arasında yer alır. Tatmin edilemeyen istekler, gerçekleşmeyen beklentiler yetişkinlerde hayal kırıklığı yaratır ve Neu, hayal kırıklığının yarattığı çeşitli reaksiyonlar arasında sıkıntının yer aldığını belirtmektedir (Neu 2000: 105). Cansever'de sıkıntının sürekliliği ise kırk birinci mektupta yer alan şu cümlelerde açıkça görülmektedir: “Sıkıntıdan yapılmış bir adam: ben” (Cansever 2021: 113). Sözü edilen daimi ve derin sıkıntı öznenin içinde bulunmak istemediği yer ve durumlarda ortaya çıkan, maruz kalınan şeylerin olumsuz bir neticesi veya süregelen bir faaliyetin yarattığı tepkisel bir ruh hâli değildir. Benliğe içkin, varoluşsal bir sıkıntıdır söz konusu olan.

Öznenin varoluşuna içkin sıkıntı günlük oyalanmalar, yer değiştirmeler, sosyalleşme veya alkol aracılığıyla bastırılmaz. Sözü edilen beyhude çabaların bir süre sonra sıkıntı için yeni kaynaklara dönüşmesi muhtemeldir. Nitekim Edip Cansever'de de öyle olur. Mart 1966'da kaleme aldığı mektubundan Cansever'in Alev Ebüzziya'dan bir süredir mektup alamadığını öğreniriz. İletişimsizliğin yarattığı can sıkıntısı ise şehir/yer değiştirerek çözülmeye çalışılmıştır. Cansever Ankara'ya giderek arkadaşlarıyla görüşmeyi, onlarla “alkol ayinleri düzenlemeyi” ve böylece sıkıntıdan kurtulmayı planlamıştır. Fakat ne yer değişikliği ne de “alkol ayinleri” iç sıkıntısına çare olabilmıştır: “Ve Ankara sıcak ve Ankara müşfik ve Ankara kurtarıcı geldi bana. Nicedir görmediğim arkadaşlarla alkol ayinleri düzenlemeyi, isteksizliği ve ilgisizliği başarmayı denedim aklımca. Hiçbiri tutmadı. Gene sıkıldım, gene kabıma sığamadım, gene... İstanbul'a dönuverdim sonunda.” (Cansever 2021: 144). Bu mektupta dile getirilen sıkıntı içsel sıkıntılardan kaynak bakımından farklıdır. Edip Cansever mektubunda Alev Ebüzziya'ya bir süredir kendisinden mektup alamadığından söz eder. Bireyin alışıldık olandan bir süreliğine mahrum kalması, tekrar gelecek mektubu bekleyiş ve iletişimin

yeniden tesis edilmesine karşı duyulan arzu sıkıntı doğurur. Buradaki anahtar kavramlar bekleyiş ve arzudur. Adam Phillips *“Sıkıntıyı beklemeye karşı bir savunma olarak düşünebiliriz; ki bekleme bir aşamada arzu olasılığının kabul edilmesidir.”* der (2012: 99).

Edip Cansever İstanbul'dayken Alev Ebüzziya Kopenhag'dadır. Mektuplaşmalar, birkaç istisna dışında, genellikle bu iki kent arasında gerçekleşir. Beklemek ve sıkıntı arasındaki ilişki Edip Cansever'de yalnızca mektuplaşma hususunda ortaya çıkan bir olgu değildir. Sevgi ve özlem duyulan ötekine kavuşma arzusu ve arzunun yarattığı uzun bekleyişlerin sıkıntıyı yaratan etkenler arasında yer aldığı söylenebilir. Adam Phillips bekleyiş ve sıkıntı arasındaki ilişkiyi şu sözlerle dile getirmektedir: *“Çok uzun süre beklediğimiz insanlardan keyif almak güçtür. Yakından tanıdığımız, çok yoğun duygular uyandıran bu durumda bekler ve beklemekten farklı bir şey yapmaya çalışır, genellikle de sikılırız; protesto sıkıntısı, her zaman öfkeyi saklamanın bir yoludur.”* (2012: 99). Mart 1966 tarihli mektupta dile getirilen yer değişikliği, yani Edip Cansever'in sıkıntısına çare olacağını düşündüğü için Ankara'ya gidişi, Adam Phillips'in sözünü ettiği *“beklemekten farklı bir şey yapmaya”* çalışma gayreti olarak açıklanabilir. Bu durum içsel sıkıntıya ek olarak durumsal bir etkenin yarattığı geçici sıkıntı olarak tanımlanabilir. Varoluşsal sıkıntılar için somut bir neden veya reaksiyon gösterilecek bir olay aramaya gerek yoktur. Nitekim Cansever, aynı mektubunda sıkıntının kendinin ayrılmaz bir parçası olduğunu kaydeder. O sıkıntıyı kendine *“meslek”* edinmiştir: *“Beni nasıl buldunsa öyleyim. Islak, yağ kokulu, pis bir meyhaneden doğmuş gibiyim. Sanki şiir değil de mesleğim, sıkıntı.”* (Cansever 2021: 145).

Bir şeyleri beklerken zamanın daha yavaş aktığını düşünürüz. Arzu edilene kavuşmak için beklememiz gereken süre, keyifli bir günde geçirdiğimiz eşit miktarda süreden daha uzun görünür gözümüze. Yavaş geçen zamanlar ise genellikle sıkıntı duyulan zamanlardır. Adam Phillips, *“bekleme”* ile *“sıkıntı”* arasındaki ilişkiden söz ederken farklı bir perspektif sunarak sıkıntının bekleyişi katlanılabilir kıldığından söz eder: *“Sıkıntının, bireyi koruduğunu; bir şeyi, ne olabileceğini bilmeksizin beklemek gibi imkânsız bir deneyimi birey için tahammül edilebilir hale getirdiğini düşünüyorum.”* (2012: 101). Phillips'in söylediklerini Cansever'in hissettiği sıkıntıya uyarlısak ikili bir olguyla karşılaşırız. Birincisi, Cansever, Ebüzziya'dan mektup beklemektedir. İkincisi, Cansever, Alev Ebüzziya ile yüz yüze görüşmeyi bekler. Mektup kısa süreli, görüşme ise daha uzun bir bekleyişi gerektirir. Bekleyiş ve sıkıntı arasındaki ilişki Edip Cansever'in 6 Haziran 1966 tarihli mektubunda yer alan şu sözlerde belirginleşir: *“Beklemek, beklemeyi doyuran besini bulamayınca sıkıntıya dönüşüyor. Sıkıntıysa alkole. Alkol mü? Yalnızlığın eşsiz ve sonsuz ülkesi! Neyi bekliyordum? Çekinerek söylediğim ama gerçek olan bir sözün karşılığı.”* (Cansever 2021: 200).

Adam Phillips, sıkıntı ve bekleyiş arasındaki ilişkiden söz ederken paradoksal bir durumun varlığına işaret eder: *“Birey, neyi beklediğini bilmez, ta ki o şeyi bulana dek ve birey genellikle beklemekte olduğunu dahi bilmez.”* (2012: 101). Bireyin neyi beklediğini onu

bulana dek bilmemesi anlam yitimiyle ilişkilendirilebilir. Yitirilen anlamın yerine yenisi bulunana dek yaşam birey için yabancı ve anlamsız bir hâle gelebilir. Anlam yitimi ise genellikle yukarıda söz edildiği gibi modernite ve modern bireyle ilişkilendirilir. Edip Cansever'in altmış birinci mektubu bu savı desteklemektedir. Mektubun hemen başlangıcında Cansever "yazma korkusu" duyduğundan söz eder. Yazma korkusu yalnızca mektupla ilgili değildir; genel yazı faaliyetinin tümünü kapsar. Cansever yalnızca mektubun muhatabına değil "dünyaya da bir şey söyleyememekten" söz etmektedir: "*Başlamaya korkuyorum. Daha doğrusu bir yazma korkusu bu. Sana değil, dünyaya da bir şeyler söyleyemiyorum. Ne oldu dersin bana? Korkunç bir anlamsızlığa daldığımı biliyorum son günlerde. Belki de bireyliğimi pekiştiriyorum, kimbilir. Durum ne olursa olsun, kendimi toparlamak gücünden yoksunum. Kendi kendime bir teşhis koydum geçenlerde: neurosthénie.*" (Cansever 2021: 152). Burada anlam yitimiyle bireyliğin pekiştirilmesi arasında kurulan ilişki dikkat çekicidir. Anlamsızlık, Cansever tarafından bireyliğin pekiştirilmesinin muhtemel semptomu olarak görülmektedir. Aynı mektubun devamında Edip Cansever eskiden keyif aldığı şeylerden keyif almadığını, sevdiği insanlarla birlikte olmanın sıkıntısını hafifletmediğini belirtir. Öyle ki kendisi için "sığınak" olarak gördüğü meyhanede bile artık sıkılmaya başlamıştır: "*Memet de, orda çalışan arkadaşlar da, hepsi sevdiğim kişiler. Buna rağmen sıkıldım, dar attım kendimi sokağa. Sokak ne? Nicedir bilmiyorum nereye gideceğimi. Şöyle bir akıntı görüyorum, bir canlılık; gidiş istikametini belirledikten sonra kapılıyorum bu durmak bilmez kalabalığa. Düşünüyorum ama gene de dalgınım. Meyhanede bile -biricik sığınamda- sıkılıyorum.*" (Cansever 2021: 152).

Sıkıntı ve anlamsızlık duygusu birleşince geçici ve durumsal nedenlerle hissedilen sıkıntılara vaktiyle çare olan şeyler Edip Cansever için artık birer çözüm olmaktan çıkmıştır. İçsel veya derin diyebileceğimiz, bireyin kendisiyle ve yaşamla ilgili hissettiği anlamsızlık duygusunun doğurduğu bu türden sıkıntının herhangi bir edim aracılığıyla veya eskiden zevk alınan şeylerin tekrar edilmesiyle bertaraf edilmesi güçtür. Klasik veya verili anlamların yitimi sonrası birey ikame bir anlam üretmezse yaşamın kaybolan anlamı intihar düşüncesini doğurabilir. Nitekim Edip Cansever'in mektuplarında yaşama dair anlamın kaybolduğu durumlarda Cansever'in intihar düşüncesiyle hesaplaştığı görülmektedir: "*Dünya saçmaysa ve bilinmeyense, yaşamak anlamsızsa, kaçmak bir uyumdur deniyor. Bence uyum 'gene de yaşamak.' 'Kış güneşi, sarmaşık, kim ne anlıyor sanki ölümden.'*" (Cansever 2021: 153). Yaşamın anlamsızlığına karşılık Cansever'in tavrı intiharı seçmek değil yaşamaya devam etmek yönünde olur. 26 Aralık 1967 tarihli mektubunda yaşam ve ölüm arasındaki hesaplaşmanın daha ayrıntılı bir dökümü karşımıza çıkar. Alev Ebüzzıya'ya zor ve kötü zamanlar geçirdiğini yazan Edip Cansever, çözüm olarak aklına bazen intihar düşüncesinin geldiğini ifade eder. Ancak "insana duyduğu saygıdan" ve "sosyalist" birinin kendini "anlamsızlıkla kurşunlayamayacağını" söyleyerek bu düşünceden uzak durduğunu belirtir: "*İçtenlikle söylüyorum Alev, böylesine berbat günler geçirmedim hiç. Sebep? Belki de sebep olmadığı için. Kocaman bir düzlüğün ortasında olur, bak bak, bak, sonra da sık kurşunu*

beynine, olsun bitsin diyorum bazan. Ama yapamam bunu. Öğrendiğim bilgilerden, insana (bu arada kendime de) duyduğum saygıdan ötürü yapamam. Bir sosyalist anlamsızlıkla kurşunlayamaz kendini." (Cansever 2021: 225).

Tatmin edilemeyen arzuların sıkıntı yarattığı gibi arzunun yokluğu da bir sıkıntı kaynağına dönüşür. Adam Phillips, sıkıntı ile arzu yoksunluğu arasında ilişki kurarken sıkıntıyı yetişkinliğin bir koşulu gibi değerlendirir (2012: 101). Öz farkındalık, bireyin arzuları ile gerçeklik arasındaki mesafenin farkında oluşu ve hedeflenen yaşamla insanın elinde olanın mukayesesi sonucunda ortaya çıkan mesafe, sıkıntıyı doğurur. Adam Phillips, "Yetişkin için sıkıntı, sanki arzunun geçici olarak canlılığını kaybetmesinin daha kalıcı bir biçimi olmak durumundadır. İnsanın, cazip bir hayat sürmediğini fark etmeye başlayınca yetişkinliğe adım attığını söyleyebiliriz." der (2012: 101). Edip Cansever'in "Sıkıntidan yapılmış bir adam: ben" (Cansever 2021: 113) ve "Sanki şiir değil de mesleğim, sıkıntı." (Cansever 2021: 145) sözlerinde yetişkinliğin ve birey oluşun geçmeyen derin sıkıntısını görürüz. Edip Cansever'in sıkıntısı var olmanın getirdiği bir sıkıntıdır. Bu varoluşsal sıkıntı ise Edip Cansever tarafından sanatsal üretime dönüştürülerek hem hafifletilmeye hem de okurlar arasında pay edilmeye çalışılır: "Sıkıntılarımın hepsini ben çekecek değilim ya, biraz da okuyanlar çeksin. Sıkıntı, derken, özel sıkıntılarımın söz açmıyorum.. Dünyada oluşumun bir yansıması bu.." (Cansever 2021: 160).

Edip Cansever kendini sıkıntı üzerinden tanımlayacak kadar sıkıntıya aşına bir yaşam sürmüştür. Erdal Öz'e yazdığı mektuplarda "Bana öyle geliyor ki, biz buyuz işte... Sıkılan adamlarız." der (Cansever 2017: 45). Erdal Öz'e yazdığı bir başka mektubunda yine muhatabıyla sıkıntı üzerinden bir ortalık kurduğunu görürüz. Cansever sıkıntıyı sanatsal üretim ve düşünce bakımından verimli bir kaynak olarak görmektedir: "Senin de sıkılan bir adam olduğunu biliyorum. Bana etkisi oluyor bunun; çok şey buluyorum sıkıntılar içinde; kendimi yaşadığımı duyuyorum." (Cansever 2017: 48).

Cansever'in mektuplarında sıkıntidan bazen şikâyet bazen övgüyle söz edildiği görülür. Şikâyet konusu olan sıkıntılar genellikle dış kaynaklı sorunların yarattığı durumsal sıkıntılardır. Bu gibi sıkıntılara Cansever'in yaşadığı finansal sıkıntı örnek gösterilebilir: "Ayrıntılarına girmeden söyleyeceğim, mali durumum iyi değil ve bu yüzden biraz sıkılıyorum." (Cansever 2021: 265). Öte yandan benliğinde yerleşik varoluşsal sıkıntı ile barışıktır. Kendi sıkıntısını eşsiz ve ayrıcalıklı bir olgu olarak görür. Edebî zevki de "sıkıntılı yazarlara" yakınlık duyacak tarzda şekillenmiştir: "Sevgili Alevci, sıkılıyorum. Gerçi herkes sıkılıyor ama benimki çok başka türlüymiş, çok yoğunmuş gibi geliyor. (...) Okuduğum kitaplar da hep sıkıntılı yazarların kitapları." (Cansever 2021: 228). Sözü edilen sıkıntılı yazarlar arasında mektuplarında karşımıza çıktığı kadarıyla Camus, Dostoyevski ve Kafka yer almaktadır (Cansever 2021: 210, 262, 282).

SONUÇ

Sıkıntının tarihi, Kierkegaard'ın ve Nietzsche'nin belirttiği gibi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Ancak düşünürler insanlığın erken dönemlerde deneyimlediği sıkıntıyla modern sıkıntı arasında ayırım yapmaktadırlar. İlk insanların yaşadıkları can sıkıntısı genellikle durumsal sebeplere dayandırılırken modern bireyin içine düştüğü sıkıntı ise varoluşsal bir nitelik taşır. Söz konusu varoluşsal sıkıntının, çoğunlukla insanın dünyadaki yerini ve amacını tayin etmesine yarayan geleneksel verili anlam setlerini reddetmesinin ardından ortaya çıkan boşluktan kaynaklandığı düşünülür. Bu durum anlam yitimi olarak adlandırılır.

Sıkıntının ortaya çıkmasına etki eden iki önemli faktör vardır. Bunlardan birincisi moderniteyle birlikte verili olan değerlerin anlam üretme kapasitesini kaybetmesi, ikincisi ise boş zamandır. Edip Cansever, modern dünyada yaşam sürmesi ve geçimini sağladığı işi ve iş yükünün büyük bölümünü üstlenen ortağı sayesinde bolca boş vakte sahip olması bakımından sıkıntıyı ortaya çıkaran temel etkenlerden ikisinin de etkisi altındadır.

Edip Cansever'in mektuplarında gördüğümüz sıkıntı genellikle varoluşsal/içsel/derin bir sıkıntıdır. Edip Cansever'in mektuplarında onun geçmeyen bir sıkıntıya sahip olduğu, sıkıntıyı sahiplendiği, onunla yaşamayı öğrendiği ve sıkıntıdan faydalandığı görülmektedir. Cansever, sıkıntının bizzat kendisini değerli bulur. Öyle ki, yer yer kendini tanımlarken varlığının temel belirleyeni olarak sıkıntıyı işaret eder. Sıkıntı, Cansever için birey olmanın doğal bir sonucu, varoluşun getirdiği kaçınılmaz yazgıdır. Sıkıntının basıncını sanatsal üretime dönüştürmeyi de başarmıştır. Bu bakımdan sıkıntı bağlamında Edip Cansever örneği, Nietzsche ve Benjamin gibi yaratıcı düşünce ve üretim için sıkıntıyı gerekli ve değerli gören düşünürleri destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

- BENJAMIN, W. (2006). *Son Bakışta Aşk* (haz. Nurdan Gürbilek). İstanbul: Metis Yayınları.
- BENJAMIN, W. (2014). *Pasajlar* (çev. Ahmet Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BERNSTEIN, H. E. (1975). "Boredom and the Ready-Made Life." *Social Research*, Autumn, 42/3: 512-537.
- CANSEVER, E. (2017). *Şiiri Şiirle Ölçmek* (haz. Devrim Dirlikyapan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CANSEVER, E. (2021). *İki Satır, İki Satırdır* (haz. Habil Sağlam). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CIORAN, E. M.. (2016). *Ezeli Mağlup* (çev. Haldun Bayrı). İstanbul: Metis Yayınları.
- KIERKEGAARD, S. (1987). *Either/Or Part I* (ed. Howard V. Hong - Edna H. Hong). New Jersey: Princeton University Press.
- KOÇAK, O. (2020). "Edip Cansever ve İç Sıkıntısı". *"Sıkıntı Var"* (ed. Aylin Kuryel). İstanbul: İletişim Yayınları, 241-259.
- KUHN, R. (2017). *The Demon of Noontide*. Princeton: Princeton University Press.

- NEU, J. (2000). *A Tear is an Intellectual Thing*. New York: Oxford University Press.
- NIETZSCHE, F. (2008). *Deccal* (çev. Oruç Aruoba). İstanbul: İthaki Yayınları.
- NIETZSCHE, F. (2011). *Şen Bilim* (çev. A. İnam). İstanbul: Say Yayınları.
- PESSOA, F. (2023). *Huzursuzluğun Kitabı* (çev. Saadet Özen). İstanbul: Can Yayınları.
- PHILLIPS, A. (2012). *Öpüşme, Gıdıklanma ve Sıkılma Üzerine* (çev. Fatma Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SVENDSEN, L. Fr. H.. (2020). *Sıkıntı'nın Felsefesi* (çev. M. Erşen). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- TABUROĞLU, Ö. (2008). *Dünyevi ve Kutsal*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ULUIRMAK, Ü. (2017). *Edip'in Lastik Topu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.